Atqui fateamur, neceſſe eſt, locum de exſiſtentia dei ad fidem doctrinalem pertinere. Namque, etſi ratione cognitionis mundi theoreticae nihil conſtituere poſſim, quod hanc cogitationem, vt conditionem explanandorum mundi phaenomenorum, neceſſario ponat, potiusque ita debeam ratione vti, quaſi vniuerſa duntaxat natura contineantur; tamen vnitas finibus conſentanea tanta lex eſt vſus rationis ad naturam, vt, cum experientia eius rei exempla large proponat, ea nullo modo queam praetermittere. Huiusce vnitatis autem nullam noui legem aliam, quam illa mihi ducem ſtatuat perſcrutationis naturae, quam ſi ſumam, ſummam quandam intelligentiam omnia ex finibus ſapientiſſimis ita ordinaſſe. Ergo conditio eſt cuiusdam fortuiti quidem conſilii ſcopique, ſed tamen haud leuis momenti, quippe vt ducem habeam in perueſtiganda natura, ſapientem mundi auctorem quendam ſumendi. Euento periculorum meorum ſaepenumero quoque vtilitas huiusce ſumtionis firmatur, neque quidquam poteſt liquido contra adferri? me nullum iuſto minus dicere, ſi adſenſionem meam vocare vellem opinionem, verum in hac ipſa ratione theoretica dici poteſt, firmiter me deum credere; tum vero haec fides ſenſu ſtricto tamen haud practica eſt, ſed fides doctrinalis dicenda, quam theologia naturae (phyſico-theologia) neceſſario vbique debet efficere. Ratione eiusdem ſapientiae, habito ad praeſtantiſſimam humanae naturae exornationem reſpectu; ad breuitatemque vitae illi parum conſentaneam, itidem poterit ratio idonea fidei doctrinalis futurae vitae animi humani inueniri.

Vocabulum fidei in eiusmodi cauſis oratio eſt modeſtiae obiectiue ſpectatum, ſed ſimul tamen fiduciae firmae, ſubiectiue conſideratum. Si hoc loco adſenſionem theoreticam vel modo hypotheſin dixerim, quam iure poſſem ſumere, ea re fidem meam iam adſtringerem, de natura cauſae mundi mundoque futuro maiorem memet notitiam habere, quam reapſe poſſem oſtendere; quod enim vel pro hypotheſi modo ſumſero, de eo certe quo-

ad proprietates eius tantum, oportebit; cognouerim, vt haud *conceptus* illius fingendus ſit, ſed tantum eius *exſiſtentia* comminiſcenda. Vocabulum *fidei* autem tantummodo ductum ſpectat, quem mihi praeſtat idea, vimque ſubiectiuam in promouendis actionibus meis rationalibus, quo in iis retineor, etiamſi reſpectu contemplatiuo nequeam eius rationem reddere.

Verum fides mere doctrinalis quiddam in ſe continet, quo efficitur, vt ea quodammodo imbecillis atque infirma nonnumquam claudicare ac vacillare videatur; ſaepenumero difficultatibus, in contemplatione obuiis, ab ea diuellimur, quamuis ſemper neceſſario ad eam revertamur.

Longe aliter comparatum eſt cum fide morali. Ibi enim abſolute neceſſarium eſt, vt fieri debeat aliquid, nimirum, vt legi morali ex omni parte obediam. Finis hoc loco neceſſario conſtitutus eſt, vnaque duntaxat, quantum equidem intelligam, poteſt eſſe conditio, qua hicce finis cum vniuerſis finibus cohaeret, valoremque practicum habet, ſcilicet deum eſſe mundumque futurum: iam prorſus certus ſum, eſſe neminem, qui alias conditiones nouerit, quae ad eamdem finium vnitatem ducant ſub lege morali. Cum autem praeceptum morale ſimul mea norma ſit (vti ſane, vt illa eſſe debeat, ratio praecipit), non potero non exſiſtentiam dei futuramque vitam credere, certusque ſum, nullum quidquam eſſe, quod hanc fidem queat labefactare, quoniam eo ipſa decreta mea moralia corruerent, quibus me non poſſum abdicare, quin in mei ipſius odium incurram, mihique ipſi deteſtandus abominandusque videar.

Tali modo, irritis omnibus ambitioſis conſiliis rationis vltra terminos vniuerſae experientiae circumuagantis, ſatis adhuc relinquitur, ita vt ſit, cur reſpectu practico ſimus contenti. Sane quidem nemo poterit gloriari: ſe, deum eſſe, vitamque futuram, *ſcire;* ſi

quidem, ſi hoc ſciat, is ipſe erit, quem diu quaeſiui. Omnis ſcientia (quae rem attingit ſoli rationi ſubiectam) cum aliis poteſt communicari, et proinde quoque ſperare poſſem, illius inſtitutione tam miro modo ſcientiam meam dilatari. Minime. Perſuaſio cernitur in certitudine, haud illa quidem *logica*, ſed *morali*, quae, cum poſita in cauſis ſubiectiuis (ſententia animi morali) ſit, ne quidem dicendum erit: moraliter certum eſt, deum eſſe, et ſic porro, ſed potius, equidem moraliter certus ſum de illis rebus. Hoc eſt: fides, qua deum eſſe perſuaſus ſum, mundumque poſt hunc alium, cum ſenſis animi mei moralibus ita contexta eſt atque concreta, vt, quo minus metuendum ſit, ne ſenſa iſta animi perdam, eo minus mihi fidem illam vmquam poſſe eripi.

Vna, quae in ea re ineſt, difficultas cernitur in eo, quod haec fides rationalis conſtituta in ſumtione eſſe dicatur ſenſorum conſiliorumque animi moralium. Quam ſi mittamus aliamque fidem ſumamus, quae reſpectu legum moralium prorſus foret indifferens, quam ratio proponit, quaeſtio tantummodo ſubiecta contemplationi erit, et tum quidem rationibus firmis ex analogia poterit, non iis, quibus pertinaciſſima cedere dubitatio deberet, ſuffulciri *). Sed in hisce quaeſtionibus nemo homo vacuus eſt omni inuitamento. Namque, etiamſi a morali, per defectum boni animi, diuellatur; tamen in hac cauſa ſatis multa relinquuntur, quibus efficiatur, vt et

*) Humanus animus (quod, ex mea quidem ſententia, in quaque natura rationeque neceſſario euenit) naturale quoddam inuitamentum capit oblectationemque ex moralitate, etiamſi haud indiuiſum ſit, practiceque praeponderans. Firmetis iſtud inuitamentum atque augeatis, et rationem inuenietis admodum docilem atque adeo ſapientiorem, vt cum practico poſſit contemplatiuum inuitamentum coniungi. Sin autem haud curabitis, vt ante, certe in via dimidia, bonos homines efficiatis, eos quoque numquam homines efficietis ſincere credentes!

Digitized by Google

exſiſtentiam diuinam metuat, et vitam futuram. Quo quidem nihil amplius requiritur, quam ut certe nullam queat *certitudinem* obtendere, nullam eiusmodi naturam eſſe, nullamque vitam futuram, cuius vtriusque, ſiquidem ex ratione ſola deberet, proinde apodictice, euinci, poſſibilitas ei foret probanda, quod certe quidem nemo ſanus homo poterit ſuſcipere. Id fides negatiua foret, qua non quidem moralitas animusque probus poſſet, ſed tamen eius analogon effici, nempe eruptio malorum maxime retineri.

At num haec omnia ſunt, dixerit quispiam, quae ratio pura efficit, dum proſpectus aperit vltra terminos experientiae? nil niſi duos fidei articulos? tantum et intelligentia communis potuiſſet efficere, neque tamen philoſophos ea de re opus habuiſſet conſulere!

Hoc loco haud efferam laudibus, quam optime de ratione humana meruerit philoſophia opera critices ſuae labore plena; licet in euentu merita eius duntaxat inuenirentur negatiua; quippe qua de re capite ſequente nonnulla dicentur. An vero poſtulatis, vt, quae homines vniuerſos ſpectat, cognitio intelligentiam humanam ſuperet, a ſolisque philoſophis aperiatur? Id ipſum, quod vos reprehenditis, optime confirmat veritatem eorum, quae hactenus adſeruimus, cum illa aperiat, quae initio haud poterant praeuideri, ſcilicet, naturam in iis, quae hominum ſine diſcrimine interſunt, nullius poſſe donorum diſtributionis inculpari ſtudio factae aut inuidia, ſummamque philoſophiam ratione eſſentialium humanae naturae finium non poſſe progredi amplius, quam indicationem, intelligentiae vel maxime communi vulgarique conceſſam.

Digitized by Google

METHODOLOGIAE TRANSSCENDENTALIS

CAPUT TERTIUM.

Architectonica rationis purae.

Architectonicam artem dico ſyſtematum. Cum vnitas ſyſtematica in iis cernatur, quibus cognitio vulgaris demum efficitur ſcientia, id eſt, e ſola congregatione illius reddatur ſyſtema, architectonica verſatur in doctrina eorum, quae ſcientiam conſtituunt in cognitione noſtra in vniuerſum, et proinde illa neceſſario pertinet ad methodologiam.

Ratione gubernatrice haud licitum eſt, cognitiones noſtras rhapſodiam efficere, ſed ſyſtema, oportebit, conſtituant, in quo ſolo fines illius eſſentiales firmare poſſunt ac promouere. Sed ſyſtema vnitatem dico cognitionum variarum ſub vna idea copulatarum. Quae quidem in conceptu verſatur rationali de forma cuiusdam totius, quatenus eo et variorum compages, et locus partium inter ſe inuicem ex anticipatione conſtituatur. Itaque conceptu rationali ſcientifico finis continetur et forma totius, cum eo congruentis. Vnitas finis, ad quam vniuerſae partes in eiusque idea et ad ſe inuicem ſunt adfectae, efficit, vt quaeque pars in cognitione reliquarum poſſit deſiderari, nullaque adiectio fortuita, quantitasue perfectionis infinita, quae haud ex anticipatione ſuis circumſcripta limitibus teneatur, locum habeat. Totum igitur in articulatione cernitur, non coaceruatione, creſcereque poteſt per intus ſuſceptionem, non vero per appoſitionem, inſtar corporis animalis, cuius incremento nullum membrum accedit, verum, proportione haud mutata, quodque eorum ad fines ſuos robuſtius efficitur, aptiusque.

Iam ideae opus eſt, ſchemate, hoc eſt varietate atque ordine partium ex anticipatione per principium finis conſtituta. Schema, quod haud ex idea, id eſt, e fine rationis

ſed empirice, e finibus fortuito obuiis (quorum numerus haud antea ſciri poteſt), deſcribitur, vnitatem miniſtrat *technicam*, id vero tantummodo idea exoritur (vbi ratio fines ex anticipatione proponit, neque empirice exſpectat), conſtituit *architectonicam*. Non technice, ob ſimilitudinem variorum, vſumque fortuitum cognitionis in ſingulo ad varios externos fines arbitrarios, ſed architectonice, per adfinitatem deriuationemque ab vno quodam fine ſupremo atque interno, quo efficitur, vt demum eſſe totum queat, illud oritur, quod vocamus ſcientiam, cuius ſchemate monogramma partitioque totius, ideae conuenienter, id eſt, ex anticipatione, neceſſe eſt, contineri, illudque ab omnibus aliis certo atque ex principiis diſtingui.

Nemo inſtituit ſcientiam conſtituere, niſi idea quaedam fundamento ſit. Sed in ea elaboranda ſchema atque adeo definitio, quam initio ſtatim ſcientiae ſuae proponit, perraro ideae ſuae reſpondet; quippe quae, inſtar ſurculi, in ratione ineſt, in quo vniuerſae partes adhuc valde inuolutae latent, obſeruationique microſcopioue vix conſpiciendae. Idcirco artes atque ſcientiae, quoniam omnes e ſtatione certi cuiuspiam inuitamenti generalis excogitantur, non ex deſcriptione, quam auctor earum de iis facit, verum ex idea, quam ex vnitate partium, quas collegit, naturali, in ratione ipſa conſtitutam videt, definiendae ſunt conſtituendaeque. Tum enim inueniemus, auctorem, et ſaepenumero etiam ſectatores eius ſeriſſimos, circum ideam oberrare, quam ſibimet ipſi non potuerint reddere dilucidam, ideoque propriam materiam, articulationemque (vnitatem ſyſtematicam) terminosque ſcientiae et carceres conſtituere.

Malum eſt, tum demum, poſteaquam diu, duce idea quadam in nobis abſcondita, multas cognitiones eo ſpectantes, tamquam materiam, rhapſodice collegerimus, atque adeo per longa temporum interualla tech-

Digitized by Google

nice compoſuerimus, tum demum eſſe nobis copiam poſſe, ideam in clariore luce conſpiciendi, totumque ad rationis fines architectonice delineandi. Syſtemata, inſtar vermiculorum, per generationem aequiuocam, e ſolo confluxu conceptuum collectorum, primo mutilata, ſubinde plena videntur formata, quamuis vniuerſorum ſchema, tamquam ſurculus originarius, in ratione eſſet ſola ſe ipſam explicante, atque idcirco non ſolum quodque pro ſe ea idea articulatum, verum etiam praeterea omnia inuicem ſint viciſſim, velut articuli cuiusdam totius, in ſyſtemate cognitionum humanarum fini conuenienter coniuncta, architectonicamque concedunt vniverſae humanae ſcientiae, quae hoc tempore, quo tanta materiae copia collecta, aut e ruinis collapſorum aedificiorum capi poteſt, non ſolum eſſe poteſt, ſed haud ita quidem difficilis foret. Hoc loco abſolutione laboris noſtri contenti ſumus, ſcilicet, vt *architectonicam* vniverſae cognitionis ex ratione pura delineemus, ab eo loco incipientes, qui communis radix noſtrae cognitionis diſpeſcitur ſtirpe duplici, quarum vna *ratio* eſt. Sed hoc loco rationem dico vniuerſam facultatem cognoſcendi ſuperiorem, et proinde rationale oppono empirico.

Cum ab vniuerſa cognitionis materia, obiectiue ſpectata, memet contineo, tum vniuerſa cognitio, ſubiectiue conſiderata, aut *hiſtorica* eſt, aut *rationalis*. Cognitio hiſtorica cernitur in notitia *ex datis*, ſed rationalis in cognitione *ex principiis*. Cognitio originaria data fuerit, vndecumque ſit, tamen illa in eo, qui eam poſſidet, hiſtorica eſt, ſi modo tantum cognoſcat, quantum alibi illi datum ſit, ſiue illud ei per experientiam proximam datum ſit, ſiue per narrationem, ſiue per inſtitutionem (cognitionum vniuerſalium). Quamobrem illi, qui ſyſtema philoſophiae quoddam, veluti Vuolfianum, proprie edidicit, etiamſi vniuerſa decreta, definitiones atque argumenta, vna cum partitione totius diſciplinae, optime calleat, omniaque in digitis dinumerare queat, non eſt niſi plena cognitio *hiſtorica* philo-

ſophiae Vuolfianae; tantum ſcit modo atque iudicat, quantum ſibi datum ac propoſitum eſt. Impugnetis aliquam eius definitionem, et neſciet, vnde alia potiatur. Efformat ſe ad rationem alienam, ſed facultas efformans non eadem eſt cum generante, id eſt, cognitio in eo non orta e ratione eſt, et, quamquam obiectiue ſane quidem cognitio fuit, tamen ſubiectiue duntaxat hiſtorica videtur. Bene arripuit tenuitque, hoc eſt, didicit, cereamque is refert imaginem hominis viui. Cognitiones rationales, quae obiectiuae ſunt (id eſt, initio poſſunt ex propria hominis duntaxat ratione exſiſtere), tantummodo tum ſolum etiam ſubiectiue poſſunt hoc nomine inſigniri, cum e fontibus rationis vniuerſalibus, vnde et critica, quin ipſa eorum, quae didiceramus, repudiatio poteſt oriri, hoc eſt, e principiis hauſtae videntur.

Iam vniuerſa rationalis cognitio aut e conceptibus eſt, aut e conceptuum conſtructione; illa philoſophica dicitur, haec mathematica. Ac de interno vtriusque diſcrimine iam ſupra capite primo diſputauimus. Proinde cognitio quaedam obiectiue poteſt philoſophica eſſe, et tamen ſubiectiue hiſtorica eſt, quemadmodum in pleriſque tironibus, atque in vniuerſis, qui numquam vltra ſcholam ſapiunt, et per totam vitam tirones manent. Interim tamen mirum eſt, cognitionem mathematicam, prout eam didicerimus, nihilominus et ſubiectiue ſpectatam pro cognitione poſſe rationali valere, in eaque diſcrimen non eſſe, quod locum habet in philoſophica. Cauſa eſt, quoniam fontes cognoſcendi, e quibus ſolus poteſt doctor haurire, nuſpiam alibi, niſi in principiis rationis eſſentialibus et veris, ſunt, ideoque nuſpiam aliunde poſſunt a tirone capi, nec fere diſputari, atque hoc quidem propterea, quoniam hoc loco vſus rationis in ſingulo fit tantummodo, quamuis tamen ex anticipatione, nempe in pura, et ob eandem ipſam cauſam erroribus vacua, viſione, omnemque et illuſionem arcet, et errorem. Igitur omnium omnino artium rationalium (ex

anticipatione) ſola mathesis diſci poteſt, neutiquam vero philoſophia (niſi hiſtorice fiat), ſed, quod rationem attinet, maxime duntaxat *philoſophari*.

Syſtema vniuerſae cognitionis philoſophicae ergo philoſophia eſt. Quae quidem obiectiue ſumenda eſt, ſi illam intelligamus archetypon diiudicationis vniuerſorum philoſophandi periculorum, quod ad quamque philoſophiam ſubiectiuam diiudicandam facere debeat, cuius ſtructura ſaepenumero tam varia tamque mutabilis eſt. Atque hoc modo philoſophia in ſola idea verſatur ſcientiae cuiusdam poſſibilis, quae nuspiam data in ſingulo ac propoſita eſt, cui autem in variis viis conamur appropinquare, donec vnus ille, per ſenſum admodum obſoletus, trames aperiatur, et ectypon huc vsque praue expreſſum, quantum homini datum erit, prototypo poſſit adſimilari. Vsque ad illud punctum temporis nulla diſci philoſophia poterit; vbinam ea eſt? ecquis illam poſſidet? et quanam in re poteſt agnoſci? Duntaxat diſci poteſt philoſophari, id eſt, donum rationis in ſequendis principiis illius vniuerſalibus in certis quibusque praeſentibus periculis exerceri, ſed ſemper tamen ſaluo rationis iure, illa ipſa in fontibus eorum explorandi, confirmandique aut reprobandi.

Vsque illud autem tempus conceptus philoſophiae eſt modo *conceptus ſcholaſticus*, nimirum ſyſtematis cognitionis, quae, qua ſcientia, tantummodo quaeritur, ita tamen, vt ne quid amplius, quam vnitatem huius ſcientiae ſyſtematicam, proinde perfectionem cognitiones *logicam* tibi habeas propoſitam. Eſt autem praeterea *conceptus cosmicus*, qui huic nomini vsque quaque fundamento fuit, praeſertim ſi illum quaſi perſona induerent, atque in ideali *philoſophi* ſibi pro prototypo proponerent. Atque hocce reſpectu philoſophia eſt ſcientia vniuerſae cognitionis ad fines rationi humanae eſſentiales referendae (theologia rationis humanae), philoſophusque non eſt artifex rationalis, ſed legislator rationis humanae. Sed in hac ſignificatione perquam

Digitized by Google

ſuperbum foret, ſi quis ſemel ipſum vocaret philoſophum, ſibique arrogaret, ad prototypon accedere, quod duntaxat ſitum eſt in idea.

Et mathematicus, et phyſicus et logicus, quantumuis ſucceſſus illorum proſper fuerit omnino in cognitione rationali, horum in primis in philoſophica, non ſunt niſi artifices rationales. Eſt et praeterea doctor in ideali, qui illos omnes inſtituit, iis pro inſtrumentis vtitur, ad fines rationis humanae eſſentiales promouendos. Hunc ſolum deberemus philoſophum appellare; verum cum is ipſe tamen nuſpiam, ſed idea legislationis eius vbique in quauis ratione humana inueniatur, tenebimus ſolummodo poſteriorem, propiusque conſtituemus, qualem ex hoc conceptu cosmico *) vnitatem ſyſtematicam philoſophia e ſtatione finium praecipiat.

Fines eſſentiales haud ideo ſunt ſummi, quorum (in perfecta vnitate rationis ſyſtematica) tantummodo eſſe vnus poteſt. Inde illi aut finem vltimum efficiunt, aut fines ſubalternos, ad illum neceſſario pertinentes. Illo nihil continetur aliud, niſi tota hominis conſtitutio, eiusque philoſophia dicitur *moralis*. Propter hunc principatum, quem capit philoſophia moralis, veteres nomine philoſophi ſemper denotarunt ſimul atque praecipue philoſophum moralem, ipſaque ſpecie externa ſui ipſius per rationem imperandi efficitur, vt etiamnum, quempiam, in circumſcripta ſcientia, ad certam quamdam analogiam, philoſophum appellemus.

Legislationi rationis humanae (philoſophiae) duae res ſubiectae ſunt, et natura, et libertas, eaque proinde cum lex naturae continetur, tum lex moralis, principio duabus ſingularibus diſciplinis, poſtremo autem

*) *Conceptus cosmicus* dicitur conceptus, ſpectans ea, quae quemque neceſſario inuitant; proinde finem ſcopumque cuiusdam artis atque ſcientiae conſtituo e *conceptibus ſcholaſticis*, ſi ea tantummodo vt aliqua rationum ad certos fines arbitrarios idonearum conſideratur.

Digitized by Google

vno ſyſtemate philoſophico. Philoſophia naturae vniuerſa, quae adſunt, ſpectat; philoſophia morum duntaxat ea attingit, quae adeſſe debent.

Omnis autem philoſophia aut cognitione efficitur e ratione pura, aut cognitione rationali ex principiis empiricis. Illa dicitur philoſophia pura, haec altera philoſophia empirica.

Iam philoſophia rationis purae rurſus eſt vel philoſophia propaedeutices, quae facultatem rationis ratione vniuerſae cognitionis purae ex anticipatione ponderat atque examinat, et vocatur *critica*; vel ſyſtema rationis purae (ſcientia), vniuerſa (et vera et *putatitia*) cognitio philoſophica ex ratione pura in contextu ſyſtematico, diciturque *metaphyſica*; quamquam hocce nomen tribui et vniuerſae philoſophiae purae poterit, adiuncta critica, vt, et inueſtigatio eorum omnium, quae vmquam poterunt ex anticipatione cognoſci, et deſcriptio eorum, quibus cognitionum purarum philoſophicarum huiusce generis ſyſtema efficitur, ab omni autem empirico, itemque mathematico rationis vſu diuerſa ſunt, comprehendatur.

Metaphyſica diuiditur in metaphyſicam vſus rationis contemplatiui, et practici, ideoque aut *metaphyſica naturae* eſt, aut *metaphyſica morum*. Illa vniuerſa rationis principia pura e ſolis conceptibus (proinde excluſa matheſi) cognitionis theoreticae rerum omnium continentur; huic ſubiecta ſunt principia, quibus actio omiſſioque ex anticipatione conſtituitur et neceſſaria efficitur. Atqui moralitas vna eſt actionum cum legibus conformitas, quae prorſus poteſt ex anticipatione a principiis deriuari. Inde metaphyſica morum proprie eſt philoſophia pura moralis, in qua nulla anthropologia (nulla conditio empirica) conſtituitur. Sed metaphyſica rationis contemplatiuae continetur id, quod anguſtiori ſenſu metaphyſica dici ſolet; ſed quatenus doctrina morum pura etiam ad ſtirpem cognitionis humanae et quidem philoſophicae ex ratione pura pertinet, ei

Digitized by Google

illam denominationem ſeruabimus, quamuis eam hoc loco, vt a fine noſtro in praeſentia alienam, in medio relinquemus.

Res eſt longe grauiſſima ſummeque neceſſaria, vt cognitiones, quae et genere diſtant ab aliis et origine, ſeparemus, ſolitariasque faciamus, et diligenter caueamus, vt ne cum aliis, quibuscum vſu ſolent coniungi, commiſceantur. Quod chemici in ſeparandis materiis faciunt, quodque mathematici in matheſi pura, id multo magis in officio eſt philoſophi, vt parti, quam peculiaris cognitionis forma in vſu intelligentiae circumuaganti habet, proprium cuique pretium poſſit contagionemque conſtituere. Inde factum eſt, vt humana ratio ex eo inde tempore, quo cogitauit, vel potius inueſtigauit, numquam poſſet metaphyſica ſuperſedere, nihilominus tamen non poſſet, ſatis ab omni alieno depuratam, proponere. Idea eiusmodi ſcientiae aequalis eſt rationi humanae contemplatiuae; et quaenam ratio eſt, quae haud contemplet, ſiue more ſcholaſtico, ſiue populari? Interea fatendum eſt, diſtinctionem duorum illorum cognitionis noſtrae elementorum, quorum alterum prorſus ex anticipatione in noſtra poteſtate eſt, alterum tantum ex aduentitio poteſt vſuque depromi, in ipſis ingeniis ex inſtituto meditabundis, perobſcuram manſiſſe, ideoque numquam potuiſſe conſtitutionem terminorum peculiaris cuiusdam formae cognitionis, proinde haud veram ideam ſcientiae, quae tam diu, tamque vehementer rationem humanam occupauit, conficere. Si dicebatur: metaphyſica eſt ſcientia principiorum cognitionis humanae primorum, eo haud notabatur peculiare genus, ſed duntaxat ordo ratione vniuerſalitatis, quo proinde ab empirico haud poterat diſtingui; namque et in principiis empiricis quaedam generaliores altioresque ſunt aliis, et in ſerie eiusmodi ordinis ſubalterni (cum, quae prorſus ex anticipatione cognoſcuntur, non diſcernuntur ab iis, quae ex adſumto agnoſcimus), vbi fiet ſectio, qua prior pars ſuperioresque articuli a

poſteriori et ſubalternis diſtinguatur? Ecquid diceretur, ſi chronologia epochas mundi ita tantum poſſet denotare, vt eas in ſecula prima et ſequentia diſpeſceret. Anne quintum, decimumue ſeculum etiam in primis erit? interrogaretur. Sic itidem ego interrogo: an conceptus extenſi pertinet ad metaphyſicam? Vos reſpondetis: ita! Hem! num etiam conceptus corporis? etiam! itemque corporis fluidi? Attendatis, quo haec ſerpant; hoc enim ſi longius progrediatur, nihil erit, quod haud pertineat ad metaphyſicam. Ex quo intelligitur, ſolo ſubordinationis gradu (ſpecialis ſub generali) nullos poſſe terminos conſtitui ſcientiae, ſed ex noſtra ſententia ſola diſſimilitudine originis ac diuerſitate. Quod autem ideam metaphyſices conſtitutiuam ex alia parte obscuraret, in eo poſitum videtur, quod ea qua cognitio ex anticipatione certam quandam ſimilitudinem habet mathematices, quae quidem, quod originem attingit ex anticipatione, vtramque adfines reddit inuicem, quantum autem modum attinet cognoſcendi ex conceptibus in illa, comparatum cum modo iudicandi per conſtructionem conceptuum ex anticipatione in hac, proinde differentiam cognitionis philoſophicae et mathematicae; diſſimilitudo apparet tam perſpicua ac manifeſta, quae vsquequaque quaſi ſentiretur, numquam autem notis poſſet et criteriis dilucidis oſtendi. Hinc itaque factum eſt, vt, cum philoſophi in ipſa idea ſcientiae ſuae euoluenda peccarent, elaboratio illius nullum conſtitutum finem poſſet, nullamque certam normam habere, iique in delineatione tam arbitrarie facta, viae, quam inſtituere deberent, ignari, ſemperque inter ſe diſſentientes de inuentis, quae quisque in via ſua aperuiſſe putaret, ſcientiae ſuae primum aliorum, tandemque adeo ſuum ipſorum contemtum contraherent.

Igitur vniuerſa cognitio pura ex anticipatione, per peculiarem cognoſcendi facultatem, in qua ſola poteſt illa ſedem ſuam habere, ſingularem conſtituit vnitatem, et metaphyſica ea philoſophia eſt, quae illam cognitionem debet in hacce vnitate ſyſtematica proponere. Pars

eius contemplatiua, quae inprimis ſibi hoc nomen vindicauit, quippe ea, quam *metaphyſicam naturae* vocamus, quaeque vniuerſa, quatenus *ſunt* (non ea, quae debent eſſe), e conceptibus ſub rationem vocat, ex anticipatione ſic diuiditur.

Metaphyſica ſenſu anguſtiori ita dicta conſtat e *philoſophia transſcendentali* et *phyſiologia rationis purae*. Illa duntaxat *intelligentiam* conſiderat, rationemque ipſam in ſyſtemate quodam conceptuum omnium ac decretorum, quae res obiectas ſpectant in vniuerſum, ſumtis rebus nullis, quae datae forent (*ontologia*); haec altera contemplat *naturam*, hoc eſt, complexum obiectarum rerum datarum (ſiue ſenſibus datae ſint ac propoſitae, ſiue, ſi malueris, alii viſionis formae), et eſt proinde *phyſiologia* (quamquam tantummodo rationalis). Iam vſus rationis in hacce naturae inueſtigatione rationali aut phyſicus eſt, aut hyperphyſicus, ſiue potius vel *immanens*, vel *transſcendens*. Ille naturam attingit, quatenus illius cognitio in experientia (in ſingulo) poteſt adhiberi, alter eam ſpectat coniunctionem rerum experientiae ſubiectarum, quae experientiam ſuperat vniuerſam. Huic phyſiologiae *transſcendenti* proinde aut *interna* coniunctio propoſita eſt, aut *externa*, quae vero vtraque transeunt experientiam; illa phyſiologia eſt naturae vniuerſae, id eſt *cosmologia transſcendentalis*, haec phyſiologia eſt contextus vniuerſae rerum naturae cum natura quadam vltra rerum naturam, hoc eſt, *theologia transſcendentalis*.

Contra phyſiologia immanens naturam inueſtigat tamquam complexum rerum omnium ſenſibus obnoxiarum, proinde ita, vti illae nobis datae ſunt ac propoſitae, ſed duntaxat ad conditiones ex anticipatione, quibus ea nobis vniuerſe poterit proponi. Cui quae ſubiectae ſunt, rerum duplex genus eſt. Vnum eſt rerum ſenſibus externis obnoxiarum, proinde illarum complexus, *natura corporea*. Alterum in re verſatur ſenſui interno propoſita, anima, omninoque e concepti-

Digitized by Google

bus eius conſtitutiuis, *natura cogitans*. Metaphyſica naturae corporeae dicitur *phyſica*, ſed, quia ſola principia debet cognitionis illius ex anticipatione continere, *phyſica rationalis*. Metaphyſica naturae cogitantis vocatur *pſychologia*, ex eademque cauſa, quam modo attulimus, hoc loco intelligenda tantummodo eſt *cognitio* illius *rationalis*.

Quamobrem vniuerſum ſyſtema metaphyſices quatuor efficitur capitibus. 1. *Ontologia*. 2. *rationali phyſiologia*. 3. *rationali coſmologia*. 4. *rationali theologia*. Altera pars, nempe phyſica rationis purae, duobus locis abſoluitur, et *phyſica rationali* *), et *pſychologia rationali*.

Atque hanc diuiſionem ipſa praecipit idea originaria philoſophiae rationis purae; proinde illa *architectonica* eſt, finibus ſuis eſſentialibus conuenienter, neque ſolum *technice*, ex adfinitatibus fortuito perceptis, et forte quaſi fortuna inſtituta, ſed ob eam ipſam conſtans et legislatoria. Verum in ea re quaedam occurrunt, quae dubitationem mouere poſſint, perſuaſionemque de legitima illius ratione infirmare.

Ac primo quidem, qui fieri poterit, vt cognitionem ex anticipatione exſpectem, proinde metaphyſicam rerum, quatenus eae ſenſibus noſtris ſunt, proinde ex vſu (a poſteriori) datae? et qui fieri poteſt, vt ad prin-

*) Caue putes, a me intelligi, quod vulgo ſolet *phyſica generalis* vocari, quae potius matheſis eſt, quam philoſophia naturae. Namque metaphyſica naturae totam ſe ſeparat et ſegregat a matheſi, neque cognitiones poteſt tam multas amplificantes offerre, quam haec, ſed tamen permagni momenti eſt, ratione critices cognitionis purae intellectualis ad naturam adhibendae; qua quia carebant ipſi mathematici, propterea quod certis quibusdam vulgaribus conceptibus, reapſe tamen metaphyſicis adhaerent, ſenſim paullatimque phyſicam hypotheſibus onerarunt, quae per criticam horum principiorum euaneſcunt, neque tamen ea re vſui matheſeos hoc in campo (prorſus neceſſario) quidquam derogatur.

Digitized by Google

cipia ex anticipatione naturam rerum cognoſcamus, et phyſiologia rationali potiamur. Ad haec ſunt quae poſſint reſponderi: per experientiam nihil percipimus amplius, niſi quod opus eſt, vt res nobis, quae partim ſub externum ſenſum cadat, partim ſub internum, offeratur. Illud fit per ſolum conceptum materiae (impervii extenſi inanimi), hoc per conceptum naturae cogitantis (in empirica repraeſentatione interna: ego cogito). Caeterum in vniuerſa metaphyſica harum rerum obiectarum, a cunctis principiis empiricis prorſus foret nobis temperandum, quae praeter conceptum vllam quampiam adiungerent experientiam, vt inde quidpiam de iis rebus iudicemus.

Deinde: vbinam locus erit *pſychologiae empiricae*, quem ex omni tempore illa in metaphyſica obtinuerat, et de qua noſtris temporibus permagna fuit illius colluſtrandae exſpectatio, miſſa ſpe boni quidpiam ex anticipatione efficiendi? Ad haec habeo, quae velim: ſcilicet ea locum capiet, vbi phyſica propria (empirica) collocanda videtur, nimirum in parte *philoſophiae applicatae*, cuius principia philoſophia pura in ſe continet ex anticipatione, quae proinde cum illa debet quidem coniungi, non autem confundi. Ergo pſychologia empirica ex metaphyſica prorſus exterminanda eſt, eaque iam per ideam prorſus excluſa videtur. Nihilominus tamen pro vſu ſcholarum adhuc (quamuis duntaxat vt epiſodia) locus ei debebit in ea concedi, et quidem per cauſas oeconomicas, quoniam nondum eſt tam locuples et opulenta, vt ſola queat ſtudium conſtituere, et tamen grauioris ponderis eſt, quam quae poſſit expelli, aut aliorſum adfigi, vbi minorem adfinitatem offenſura foret, quam in metaphyſica. Igitur ea duntaxat alienigena tamdiu recepta, cui ad tempus locus conceditur, donec in anthropologia pleniori (appendice phyſices empiricae), proprium poterit domicilium occupare.

Haec igitur idea eſt vniuerſalis metaphyſices, quae, cum ab ea plus initio poſtularetur, quam aequum ſit po-

Digitized by Google

ſtulari, et aliquamdiu exſpectationibus oblectaret iucundis, tandem in contemtum incidit vniuerſorum, posteaquam ſpe ſua ſeſe viderunt fruſtratos. Ex tota critices noſtrae pertractatione ſibi quisque ſatis habebit perſuaſum: metaphyſicam, etiamſi haud eſſe fundamentum poſſit religionis, tamen ſemper vt propugnaculum illius ſtare oportere, rationemque humanam, per directionem naturae ſuae iam dialecticam, eiusmodi ſcientia numquam poſſe carere, qua frenetur, ſuique cognitione ſcientifica planeque euidenti vaſtationes arceantur, quibus alioquin ratio contemplatiua legibus vacua cum doctrinam morum, tum religionem ſine omni dubio euerſura foret. Igitur certi eſſe poſſumus, vtcumque ſuperbiant faſtidiantque, qui ſcientiam non ex natura ipſius, ſed ex ſolius eius effectis fortuitis diiudicare didicerunt; ſemper nos ad eam quaſi ad amicam quandam, diſſenſione a nobis ſeparatam, reuerſuros, propterea quod ratio, cum hic fines ſpectentur eſſentiales, indefeſſe aut ad perfectam perſpicientiam cognitionemque, aut ad euerſionem cognitionum bonarum iam praeſentium, neceſſe eſt, vt annitatur.

Igitur metaphyſica, tam naturae, quam morum, praeſertim critica rationis ſui ipſius alis audentis, quae antecedit propaedeutice, ſola id conſtituunt, quod vero ſenſu philoſophia poteſt appellari. Haec vniuerſa refert ad ſapientiam, ſed per viam ſcientiae, quae, ſi ſemel munita fuerit, numquam obſoleſcit, nulloſque errores permittit. Matheſis, et phyſica, ipſaque cognitio hominis empirica permagni ſunt pretii tamquam adiumenta ad fines, maximam partem fortuitos, ſed extremum tamen neceſſarios atque eſſentiales generis humani, tum vero tantummodo comparandam cognitionem quamdam rationalem e ſolis conceptibus, qui, vtcumque eos denominaueris, propric nil ſunt, niſi metaphyſica.

Propter id ipſum metaphyſica quoque cernitur in abſolutione vniuerſae *culturae* rationis humanae, quae ſumme neceſſaria eſt, etiamſi vim eius, vtpote ſcientiae

in finibus certis conſtitutis in medio relinquamus. Illa enim rationem conſiderat ex elementis eius ſummisque normis, quae ipſi quarumdam artium *poſſibilitati*, vſuique omnium, fundamento ſubſint, neceſſe eſt. Quod ea, qua ſola contemplatio, plus facit ad arcendos errores, quam amplificandam cognitionem, id pretio illius nihil quidquam detrahit, ſed ei dignitatem potius auctoritatemque munere impertit cenſorio, quo ordo communis et concordia, quin ſalus reipublicae literariae firmatur, eiusque animoſos labores arcet et fructuoſos ab aberratione a fine ſummo, vniuerſali felicitate.

METHODOLOGIAE TRANSSCENDENTALIS

CAPUT QUARTUM.

Hiſtoria rationis purae.

Hunc titulum hic appoſuimus, vt locum notemus, in ſyſtemate relictum, ſed olim explendum. Satis mihi erit, e ſtatione mere transſcendentali, nimirum natura rationis purae, leuiter totum intueri tractationis illius hucusque inſtitutae, quod ſane quidem aedificia proponit oculo, ſed ruinoſa.

Satis eſt notabile, etiam per naturam rei haud aliter potuit fieri, aetate philoſophiae puerili, homines ab eo initium cepiſſe, vbi nunc potius finierimus, nimirum vt primo operam nauarent cognitioni dei, ſpeique vel adeo naturae mundi alterius. Quoscumque craſſos religioſos conceptus ritus antiqui introduxerint, e rudi populorum ſtatu adhuc reliqui, tamen hoc non impediebat, quominus pars excultior politiorque liberis ſeſe inveſtigationibus ſuper ea re dicaret, facileque intellexerunt, nullam eſſe rationem poſſe veram ac certiorem inviſibili potentiae, mundum gubernanti, placendi, vt certe in altero mundo felicitate fruerentur, quam vita recte acta. Quocirca theologia et philoſophia moralis

duo elateres erant impellentes,potiusque loci adfectionis ad vniuerſas indagationes rationales ſeparatas atque abſtractas, quibus ſequenti tempore ſeſe perpetuo addicerent. Ac prior ille proprie illud fuit, quod ratio mere contemplatiua ſubinde tractauit,et quod poſtea nomine metaphyſicae tantopere inclaruit.

Nec vero in praeſentia tempora diſtinguam, in quae haec vel illa incidit mutatio metaphyſices, ſed tantummodo diuerſitatem ideae, quae anſam dedit mutationibus praecipuis, breuiter delineabo. Atque ita triplicem finem video, quo potiores in hac ſcena certaminis mutationes ſunt inſtitutae.

1) Ratione rei obiectae omnium noſtrarum cognitionum rationalium, alii tantummodo *philoſophi ſenſuales* fuere, alii *philoſophi intellectuales*. Princeps philoſophorum ſenſualium fuit *Epicurus*, intellectualium *Plato*. Sed hocce ſcholarum diſcrimen, vt tenue ac ſubtile ſit, tamen iam antiquiſſimis temporibus primordia ceperat, et ſeſe haud interrupte ſeruauit. Philoſophi ſcholae prioris adſeruerunt, in ſolis rebus ſenſibus ſubiectis veritatem ineſſe, caetera omnia putari atque in opinione verſari; philoſophi ſcholae alterius contra contenderunt, in ſenſibus ineſſe nihil niſi ſpeciem, ſolaque intelligentia verum cognoſci. Neque tamen illi conceptibus intelligentiae fere denegarunt realitatem, quae ex eorum ſententia tantummodo *logica* fuit, ex reliquorum *myſtica*. Illi conceptus intellectuales concedebant, ſed *res obiectas* agnoſcebant mere ſenſibiles. Hi volebant, obiectas res veras eſſe duntaxat intelligibiles, et *viſionem* tuebantur ex ratione pura a nullis ſenſibus ſtipata atque ex eorum ſententia ſolum confuſa.

2) *Reſpectu originis* cognitionum purarum intelligentiae, vtrum ab experientia deriuandae ſint, an ab illa liberae in ratione fontem habeant, alii empiriſtae fuerunt, alii noologiſtae. Caput *empiriſtarum* poterit *Ariſtoteles* reputari, ſed *Plato noologiſtarum*. Nihilo-

minus nec *Lockius*, qui recentiori tempore Ariſtotelem ſequebatur, *Leibnitiusque*, qui Platonem (quamquam ex ſatis longo interuallo ab huius ſyſtemate myſtico), hanc nondum potuere controuerſiam dirimere. Epicurus certe pro parte ſua in ſyſtemate ſenſuali multo magis ſibi conſtabat (quippe qui concluſionibus ſuis numquam terminos tranſiret experientiae), quam Ariſtoteles *Lockiusque* (inprimis hic poſterior), qui, vniuerſis et conceptibus et decretis ab experientia deriuatis, eo vsque vſum illorum extenderunt, vt contenderent, et dei exſiſtentiam, et immortalitatem animae (quamuis vtraque poſita prorſus ſit extra terminos experientiae poſſibilis) aeque euidenter poſſe, atque vllum quodpiam perceptum mathematicum, euinci.

3) Ratione viae ac methodi, alii naturaliſtae ſunt, alii ſcientifici. Si qua via dici ſeu methodus debeat, neceſſe eſt, tractationem eſſe ſecundum *decreta*. Iam, quae in hac parte principatum tenet, via ratioque poteſt in *naturaliſticam* et *ſcientificam* diſpeſci. *Naturaliſta* rationis purae decretum ſequitur hoc: ratione communi ac vulgari ſine ſcientia (quam rationem ſanam vocat) ratione maximarum quaeſtionum, quibus problema efficitur metaphyſices, plus poſſe confici, quam contemplatione. Itaque contendit, et magnitudinem lunae et diſtantiam certius poſſe menſura oculorum conſtitui, quam ambagibus mathematicis. Quod quidem non eſt, niſi miſologia quaedam, ad decreta reuocata, et, quod abſurdiſſimum eſt, deſpicientia omnium ſubſidiorum artificialium, pro *via* laudata *peculiari* quadam, cognitionis augendae atque amplificandae. Namque quod naturaliſtas attinet, ex *defectu* maioris perſpicientiae, nil quidquam iis iure poterit culpae tribuere. Rationem ſequuntur communem, neque de ignorantia ſua gloriantur quaſi de quadam via methodoque, quae arcanum in ſe contineat, veri e profundo Democriti puteo hauriendi. Quod ſapio, ſatis eſt mihi; non ego curo, eſſe quod Arceſilas aerumnoſique Solones, *Perſ.* ſymbolum eorum eſt, in quo

contenti poſſunt viuere adſenſuque digni, neque ſcientiam curare, neque negotia eius confundere.

Quod eos attinet, qui viam methodumue ſpectant ſcientificam, iis optio erit, aut *dogmatice* vt agant, aut *ſceptice*, ſed ſemper tamen iis incumbet eſſe *ſyſtematicis*. Quodſi hoc loco ratione dogmaticorum celeberrimum *Wolſium*, reſpectu ſcepticorum *Dauidem Humium*, laudem, caeteros pro inſtituto meo praeſenti mittere poſſum illaudatos. Vna adhuc via patet critica. Quam ſi me comite humaniter patienterque abſoluerit, lector nunc iudicet, anne, ſi, quantum in ſe eſt, ad id conferre libuerit, vt hic trames in viam publicam mutetur, ea, quae permulta ſ cula non potuerunt, ante quam hocce praeſens elapſum fuerit, poſſint attingi: nempe vt humana ratio in iis, quae ſtudium diſcendi eius, ſed fruſtra, huc vſque occupaſſent, expleri prorſus queat et ſatiari.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google